

Svensk marknad för kulturföremål från krigs- och konfliktzoner: En riskanalys

Rapporten är finansierad av Riksantikvarieämbetets FoU-anslag.
För framförda åsikter och sakupplysningar svarar författarna.

På omslaget: Bilder på föremål funna vid den husrannsakan
FBI gjorde hos IS-ledaren Abu Sayyaf, 2015
© U.S. Department of State

Förord

Terrorism förknippas snarare med attentat och bombningar än med arkeologiska föremål från sedan länge utdöda kulturer. I själva verket bidrar arkeologisk rovplundring till att finansiera terroråd. I länder som Irak och Syrien förekommer denna form av terrorfinansiering. Den fråga som ställs och besvaras i denna rapport är om det finns en risk för att den svenska antikvitetsmarknaden utgör ett mål för plundrade kulturföremål i krigs- och konfliktområden med syfte att finansiera paramilitär verksamhet eller terrorism.

Rapporten är skriven av utredaren Frida Larsdotter Lundgren (jurist och konstvetare), projektledaren Lars Korsell (docent i kriminologi), forsknings- och utredningsråd vid Brottsförebyggande rådet och gästforskare vid Högskolan i Dalarna, samt biträdande projektledaren Maria Ellior (jurist och konstvetare), polisintendent vid Nationella operativa avdelningen (NOA), artskydds- och kulturarsbrottsgruppen.

Forskningsprojektet har finansierats av Riksantikvarieämbetet under åren 2016–2017. Under 2016 gjordes vid Brottsförebyggande rådet (Brå) en förstudie och under 2017 utfördes vid polisens artskydds- och kulturarsbrottsgrupp en marknadsstudie.

Till projektet har en referensgrupp av experter knutits. Den har haft som uppdrag att granska och kvalitetssäkra proveniens- och ursprungs-uppgifter för en avgränsad grupp av riskföremål funna på marknaden. Christian Mühlenbock

(fil. dr i arkeologi) och chef för Lödöse Museum, Anas Al Khabour (fil.dr i arkeologi), f.d. museichef i Raqqa, har bistått med att granska arabiska föremål – dock ej mynt. Numismatikern Håkan Fransson har undersökt mynt med ursprung från den arabiska världen medan Fredrik Helander, museipedagog vid Medelhavsmuseet, har granskat romerska och östromerska/bysantinska mynt. Egyptiska föremål, som till antalet varit tämligen få, har undersökts av Sofia Häggman (fil. dr i egyptologi), intendent vid Medelhavsmuseet. Eva Myrdal (fil. dr i arkeologi), senior forskare vid Världskulturmuseerna, har bistått med kontakter inom museivärlden och varit rådgivare i projektet.

Mats Djurberg, generalsekreterare för svenska UNESCO-rådet, har bidragit med ett efterord.

Projektgruppen riktar ett stort tack till Världskulturmuseerna och dess medarbetare som på alla sätt varit till ett stort stöd i arbetet.

Stockholm i februari 2019

Filippo Bassini
Gruppchef, artskydds- och kulturarsbrott,
NOA

Maria Ellior
Nationell samordnare för området kulturarsbrott,
NOA

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
1. Inledning	7
2. Tidigare forskning.....	8
3. Syfte och frågeställningar	9
4. Urval av konfliktområden	11
5. Metod	18
6. Resultat	25
7. Avslutande kommentarer	35
Referenser.....	38
Efterord	41
 APPENDIX	
Bevakade söktermer/kategorier.....	42
Checklista fältstudie, 2017	43

Sammanfattning

Denna studie har haft som mål att bedöma en riskbild: Kan den svenska konst- och antikvitetsmarknaden vara ett mål för de typer av kulturföremål som plundrats i krigs- och konfliktområden med syftet att finansiera paramilitär verksamhet eller terrorism? Om en marknad för dessa föremål finns, hur ser den i så fall ut?

En förstudie avgränsade 2016 områden där sådan arkeologisk rovplundring i nuläget förekommer. Fem länder valdes ut: Syrien, Irak, Afghanistan, Libyen och Egypten. I samarbete med museivärlden arbetades en katalog av ”riskföremål” – föremålstyper från länderna i riskzonen för plundring och smuggling – fram. Under januari till juni 2017 eftersöktes och registrerades sedan alla föremål av dessa typer på hela den svenska marknaden.

1 642 riskföremål för 1,2 miljoner SEK
Vid denna undersökning registrerade sammanlagt 1 642 riskföremål till ett sammanlagt utropspris på 1,2 miljoner SEK. Av det totala antalet identifierade riskföremål svarade dock online-handeln mellan privatpersoner för 1 330 riskföremål till ett sammanlagt utropspris om nästan 900 000 SEK. Vid sidan av online-handel mellan privatpersoner återfinns riskföremål till viss del på specialistauktioner. Däremot förekommer i princip inga riskföremål på andra kvalitetsauktioner, och inte heller inom den yrkesmässiga antikhandeln. Eftersom omständigheterna kring dessa föremål inte är kända, kan det inte med säkerhet konstateras att vart och ett av dessa skulle vara rovplundrade och knutna till terrorfinansiering. Vad undersökningen däremot kan visa är förekomsten av riskföremål: typ av föremål, ursprung i konfliktområden, rovplund-

ring och terrorfinansiering. Att kunna indikera en koppling till rovplundringen i samband med nutida konflikter torde endast vara möjligt genom att visa på en ökning av föremålen på marknaden jämfört med referensår innan konflikterna inleddes. I syfte att stärka riskanalysmodellen tillämpades därför även studiens metod på två referensår med decennieintervall innan konflikterna börjat: samtliga plikt-exemplar av 1997 och 2007 års auktionskataloger för specialist- och generalistauktioner. För 1997 fanns i auktionskataloger (generalist- och specialistauktioner) 6 föremål till ett sammanlagt värde av 15 800 SEK. För 2007 hade antalet föremål ökat till 14, och det sammanlagda värdet var även något högre (24 220 SEK). Till stor del torde den kraftiga utvecklingen från referensåren 1997 och 2007 till 2017 kunna förklaras av en strukturomvandling av marknaden: publicering av utbudna föremål sker numera på internet, och inte i tryckta kataloger. Det har därför blivit billigare att hålla löpande auktioner och antalet föremål bör därför ha ökat på marknaden. Till detta kommer online-handeln mellan privatpersoner, som både är en förhållandevis ny företeelse och som dessutom vuxit mycket kraftigt på senare år. Som nyss nämnts återfanns de flesta identifierade riskföremål just i denna online-handel mellan privatpersoner.

Ädelmetall vanligast,
mynt från Romarriket flest

Vad föremålstyper gäller har dominansen av mindre föremål i ädelmetall, främst mynt, varit mycket kraftig för samtliga studerade år. Detta i sig kan ses som en riskindikator för arkeologisk rovplundring och smuggling (moderna metallsökare söker ofta enbart efter ädelmetaller, och mindre föremål i ädelmetall innebär ett högre

Gulddinarer (framsida) med arabiska inskriptioner. © U.S. Department of State

”kilopris” vad gäller frakt, och en betydligt enklare smuglingsprocess), men inte nödvändigtvis i koppling till terror eller konflikter.

Merparten av de identifierade riskföremålen kommer från Romarriket, vilket omfattade ett väsentligt större område än vad som motsvarar de undersökta konfliktländerna. Detta innebär att risknivån för sådana föremål måste kraftigt sättas ned. Om föremål från Romarriket (exklusive de från Östrom och Bysantinska riket) inte räknas med i undersökningen reduceras det totala antalet riskföremål till 596 med ett sammanlagt utropspris om 357 125 SEK.

Sverige en liten marknad för riskföremål
Kan då den svenska konst- och antikvitetsmarknaden utgöra en marknadsplats för de föremålstyper som plundras i konflikt- och krigszoner? Sett till beloppets storlek – på sin höjd 1,2 miljoner kronor – framstår den svenska marknaden som en mycket begränsad mottagare av riskföremål, i synnerhet när denna sätts i ett internationellt sammanhang. Det bör upprepas att bedömningen av marknaden grundas på riskföremål, inte föremål som bekräftats ha en koppling till rovplundring i samband med konfliktföring eller terrorfinansiering i aktuella länder. Mot den bakgrunden har de undersökningsmetoder som använts i denna studie – och med

en avgränsning till vissa typer av arkeologiska föremål – inte visat annat än att den svenska marknaden är förhållandevis mycket liten för rovplundrade föremål där pengar kan ha gått till terrorfinansiering.

Svårigheten att härröra föremål från tidiga kulturer till moderna geografiska områden illustreras också av den granskning en expertgrupp gjorde av identifierade riskföremål. I de flesta fall kunde de inte avgöra huruvida föremålen härrörde från de konfliktzoner studien fokuserat på. Ett viktigt resultat av undersökningen är därför vilka betydande svårigheter det innebär att i praktiken agera på svensk mark mot handel med riskföremål.

Störst risk för onlinehandel
mellan privatpersoner

Den marknadskanal som bedöms som mest sårbar för handel med riskföremål – idag och i en överskådlig framtid – är online-handel mellan privatpersoner. Privatpersoner följer knappast konsthandelns etiska regler, saknar ofta djupare kunskap om olika länders exportrestriktioner och, som denna studie visat, redovisas så gott som aldrig ett föremåls proveniens. Förebyggande insatser kan därför vara aktuella för att minska risken för sådan handel med riskföremål.

1. Inledning

Under de senaste åren har arkeologisk rovplundring och museistölderna uppmärksammats långt mer än tidigare utanför musei- och arkeologvärlden. Skälet till det ökande intresset är att plundringarna nu sker från de krigs- och konfliktzoner våra nyhetssändningar varje vecka rapporterar från.

Stort fokus läggs på att rovplundring numera inte utgörs av s.k. *substinence digging* – icke-organiserad uppgrävning och försäljning av föremål för försörjning av familj eller mindre byar – utan istället bidrar till att finansiera terrorverksamhet, krigs- eller konfliktföring. Särskilt har lyfts fram att IS/Daesh delfinansierar sin terrorverksamhet genom plundring och försäljning av arkeologiska föremål (FBI, 2016).

Under 2015 och 2016 inträffade tre större terrordåd i Europa. Den 7 januari 2015 sköts tolv människor till döds på den franska satirtidskriften Charlie Hebdo:s redaktion, och den 13 november samma år riktades attentat mot folksamlingar i Paris vilket ledde till 130 dödsfall. Året därpå föll 35 människor offer i två bomb-

dåd i Bryssel. Enligt den franska tidskriften *Paris Match* (2016) fanns en koppling mellan dådens finansiering och smuggling av konst- och kulturföremål. Framkommit har även uppgifter att Mohammed Atta, en av piloterna bakom terrordåden den elfte september 2001, hade försökt sälja afghanska fornföremål i USA så sent som 1999 (FBI Law Enforcement Bulletin, 2012).

Vikten av att motverka finansiering av terrorism och konfliktföring står högt på de flesta länders agenda. UNESCO, EU, Nordiska ministerrådet och svenska regeringen betraktar även rovplundring och förstörelse av kulturföremål som en prioriterad kulturpolitisk fråga eftersom det förstör kulturarvet och berövar kulturer tillgången till, och kunskapen om, människans tidiga historia. Frågan som ställs i denna rapport är om det finns risk för att den svenska konst- och antikvitetsmarknaden kan utgöra en avsättningsmarknad för s.k. *"conflict antiquities"* – fornföremål som rovplundrats från krigsdrabbade länder i syfte att finansiera en fortsatt konfliktföring.

2. Tidigare forskning

Inledningsvis ska nämnas att det finns forskning i och kring de länder där rovplundring förekommer för terrorfinansiering. Denna forskning, ofta i form av fältstudier och kartläggning i krigs- och konfliktzoner, visar hur och i vilken omfattning organiserad plundring finansierar konflikter runt om i världen.

Andra studier har, liksom denna, fokuserat på mottagarländerna. Dessa studier återfinns inom arkeologin. Med kriminologiska metoder har Campbell (2013, s. 113–153) kartlagt ekonomiska mekanismer bakom handeln och föremåls väg till västvärlden. Emellertid är metoden ”omvänd” från denna studies metod: den följer föremålet från ursprungs- till mottagarland och ej vice versa. ILLICID är ett tvärvetenskapligt projekt med säte i Pergamon Museum i Berlin, lett av professor Markus Hilgert i samarbete med UNESCO, som i vissa delar påminner om denna

studie i så måtto att en kartläggning görs av den tyska marknaden för syrisk och irakisk föremål (publicering 2018). Sverige som transitland är inte kartlagt.

Hur har då Sverige studerats som mottagarland i dessa sammanhang? För ca 10–15 år sedan kartlades i en mindre serie artiklar konstmarknaden i Sverige med avseende på rovplundrade kulturföremål, men detta gjordes innan dagens konfliktläge och ingen av dessa utgick från ett specifikt konfliktursprung – annat än ett illegalt sådant. Dock bekräftades främst i Lundén (2004, s. 210) att ”a recent illicit origin for the objects seems probable” – alltså, att de föremål författaren misstänkte var plundrade 2004 då troligen också kunde vara nyplundrade, något som kan bekräfta bilden att import av denna typ av föremål sker i nutid i Sverige (och möjligen också i en handelskedja där Sverige hela tiden varit det tänkta slutmålet).

3. Syfte och frågeställningar

Diskussion om val av syfte och frågeställningar

Syfte och frågeställningar måste anpassas till vad som är möjligt att undersöka, inte minst med hänsyn till de data som finns tillgängliga. Rovplundring och terrorfinansiering är svårutforskade ämnen. Arkeologiska kulturföremål saknar såväl pass som resehandlingar: Ett guldmynt i din hand i Sverige idag kan vara infört från Palmyra i förra veckan eller härröra från vikingatidens mycket aktiva handel med arabvärlden. Att därför bevisa att ett till Sverige infört enskilt föremål har sitt ursprung i samtida arkeologisk rovplundring från ett konfliktområde i samband med konfliktfinansiering är hart när omöjligt – även med dagens framsteg i proveniensforskning.

Att däremot göra en avgränsad, detaljspecifik *riskanalys* torde dock vara möjligt: att, när frågan ”finns föremål som plundrats i krigszoner för att finansiera en fortsatt konflikt?” inte låter sig enkelt besvaras, istället formulera frågeställningen ”finns det en *marknad* för sådana riskföremålstyper i Sverige?”. Marknaden är nämligen en synnerligen god indikator på risk, då den både kan visa på föremålstyper och föremåls ursprung, samt inte minst ger information om prisbilder – något som är centralt i ett sammanhang där vi diskuterar finansiering av brott. Målsättningen blir därför att besvara ett antal frågor om marknadsläget i så stor detalj som möjligt: vilka marknadstyper (allmän konsthandel versus specialisthandel, auktionsverk, privathandel via internetforum eller -auktion) berörs? Från vilket/vilka områden kommer föremålen? Vilka föremålstyper är främst representerade? Vilka marknadstyper är berörda?

Det är omöjligt att få fram data om ”export-situationen” med anknytning till terrorverksamhet eftersom det är en sluten värld av smuggling från ursprungsländer till transit- och mottagar-

länder. Däremot finns det uppgifter om vilka föremål som är i riskzonen för rovplundring och smuggling i varje utsatt land. International Council of Museums, ICOM, har utförligt illustrerade listor över föremål efter ursprungsland i dess ”Red Lists” (ICOM 2017). Som kommer att utvecklas finns det även dokumenterade uppgifter om hur rovplundring i vissa länder används för terrorfinansiering.

Det bör också från ett förebyggande perspektiv vara mer angeläget att göra en riskanalys av en hel marknad än att försöka härleda ett enskilt föremåls bakgrund i och koppling till rovplundring och terrorfinansiering. Även om det teoretiskt sett vore möjligt för några enstaka föremål skulle det inte säga särskilt mycket om marknaden. Förmodligen går det alltid att identifiera ett enskilt objekt med en dramatisk bakgrund som plundring och terror, men det skulle knappast visa något annat än vad just det föremålet har att berätta.

Förekomsten av kulturföremål från krigs- och konfliktzoner på den svenska marknaden kan givetvis ha andra förklaringar än att de nyligen plundrats för att finansiera terrororganisationer eller paramilitära grupper. Föremålen kan ha funnits här i generationer och ha tillhört äldre samlingar. För att kunna göra en generell riskbedömning är det av mindre intresse att efterforska proveniens eller att undersöka om denna är sanningsenlig. Redan nu kan upplysas om att uppgifter om föremåls bakgrund visat sig vara mycket sällsynta på den studerade marknaden.

Syfte och central frågeställning

Den centrala frågeställningen är: *Finns i Sverige en marknad för "riskföremål" – det vill säga kulturföremål som typiskt sett kan plundras från konfliktområden och som kan finansiera paramilitär verksamhet och terrorism? Och, om så är fallet: Hur ser strukturen ut och vad är omfattningen av handeln på denna marknad?*

Den svenska marknaden och detaljerade frågeställningar

I det följande formuleras frågeställningarna i detalj mot bakgrund av en redovisning av den svenska marknaden för antika föremål.

Vilka marknadstyper är berörda?

I Sverige är konst- och antikvitetsmarknaden tämligen enkel att dela upp i givna underkategorier. De "allmänna" auktionsverken säljer i princip alla typer av konst och antikviteter (modern konst, äldre måleri, skulptur, smycken, möbler m.m.). På samma sätt förhåller det sig med de bredare generalistbutikerna och gallerierna inom antik och konst. Det finns även ett fåtal auktionsverk baserade i utlandet som marknadsför sina varor direkt till Sverige. Liksom allmänna auktionsverk/generalistauktion och allmän handel/generalisthandel finns även specialistauktion (auktionsverk med inriktning mot en avgränsad föremålstyp eller mot en avgränsad geografisk härkomst) och en motsvarande specialisthandel. Dessa kan vara inriktade på numismatik (mynt), vapen, mattor, antikviteter från Östasien eller liknande.

Vad som kommer att visa sig viktigt för studiens resultat är *online-handeln mellan privatpersoner*. Näringsidkaren i denna marknad är här endast ägare av en domän – en hemsida – där privatpersoner lägger upp auktioner eller

försäljningar till fast pris av föremål till andra privatpersoner. Förtjänsten för näringsidkaren uppkommer här antingen genom annonsering på hemsidan eller genom en avgift som åläggs säljare.

Från vilket/vilka områden kommer föremålen? Dominerar något område – om så, varför? Är det faktorer på svensk marknad eller ursprungslandet som avgör?

Av intresse är att veta om något eller några länder i krig eller konflikt dominerar som ursprungsland. Detta skulle i så fall motivera riktad kontroll och information. Som kommer att motiveras nedan valdes fem länder i krig eller konflikt ut för studien: Syrien, Irak, Libyen, Afghanistan och Egypten.

Hur stor är handelns omfattning i SEK?

Frågan om den eventuella riskföremålshandelns ekonomiska omfattning är av särskild betydelse eftersom frågan om terrorfinansiering är av central betydelse för undersökningen.

Har utbudet av föremål från regionen på den svenska marknaden förändrats sedan konflikterna inleddes?

Ett rimligt antagande är att handeln med riskföremål ökat under konflikter eftersom det ger inkomster som bidrar till att finansiera terrorverksamhet.

4. Urval av konfliktområden

Då studiens fokus är den arkeologiska rovplundringens koppling till terrorfinansiering, eller finansiering av en fortsatt konfliktföring, är det viktigt att kunna avgränsa de områden till vilka denna företeelse med goda indikationer kan knytas. Kriterier för vilka områden som skulle innefattas i studien ställdes därför upp. Studiens utvalda krigs- och konfliktområden skulle uppfylla fyra uppställda kriterier:

- ◆ (1) att en väpnad konflikt *pågår*;
- ◆ (2) att denna pågått i *minst fem år*;
- ◆ (3) att *arkeologisk rovplundring* visats förekomma;
- ◆ (4) att trovärdiga indikationer finns att denna rovplundring *finansierar en fortsatt konfliktföring*.

Nedan följer de fem länder som valdes ut, samt hur och i vilken mån dessa uppfyller de uppställda kriterierna.

Irak

Irak har sedan nittonhundratalets mitt varit inblandat i ett flertal mellanstatliga konflikter och även en synnerligen långvarig, inbördes söndring. Främst en konflikt är central för det plundringsproblem som studien behandlar; Daesh' angrepp på såväl Iraks civilbefolkning som andra paramilitära eller radikala grupper, samt denna grupps erövring/ockupation av landets markområden. Denna konflikt har emellertid en komplex, multilateral bakgrund som sträcker sig längre bak i tid än organisationen Daesh (UCDP 2016).

(1) *Konfliktens utsträckning i tid: 2004 – .*

(2) *Kartläggning av plundring: Irak förekommer i ICOM:s ”Red List”-databas över länder med kulturföremål i risk för plundring (ICOM 2017). Att handla med föremål utförda efter 1990 är förbjudet (Regeringen, 2015).*

Den arkeologiska rovplundringen i Irak är mycket väl dokumenterad. Upprepade gånger har jämförande satellitbilder av plundringen publicerats, såväl av underrättelsetjänster som av medier, vilka visar omfattande utgrävningar i områden av historisk vikt. Det gäller exempelvis jämförande satellitbilder från den 11 mars 2011-03-11 respektive den 28 september 2014 (AFP 2016).

(3) *Plundringen finansierar: Irak är, tillsammans med Syrien, unikt i studiens sammanhang därför att det är klarlagt att arkeologisk rovplundring finansierar en fortsatt konfliktföring. Dokument från ett tillslag av polisen i Irak 2015 innehåller detaljerad information om ”konfliktantikviter”: Islamiska Statens egen bokföring, korrespondens och organisationsstruktur (Keller 2015). Enligt dessa uppgifter står Daesh inte för utgrävningarna självt utan den tar istället ut en ”khums”, en skatt på vinsten av arkeologisk rovplundring, om 20 procent (FATF 2015). Enligt IS' redovisning av kvitton för perioden 2014-12-06 – 2015-03-26 i dokumenten inbringade ”khums” 265000 USD.*

(4) *Källverifiering samt eventuell källproblematik för aktuellt område: Konfliktdata verifierad av Data on Armed Conflict and Security (DACS 2016), Consolidated List of Wars, med stöd av German Foundation for Peace Research. Läckta förstahandsuppgifter publicerade av US State Department ses i sig som verifierade.*

Syrien

(1) *Konflikt, kartläggning*: Den väpnade konflikten i Syrien torde vara världens mest uppmärksammade krig. Av de krigförande anklagas främst Daesh för arkeologisk rovplundring för att finansiera sin terrorverksamhet.

Konflikten i Syrien är synnerligen mångfaceterad, och ett stort antal parter i komplicerade allianser är inblandade. Nedanstående sammanfattning är en översikt av den konflikt som inledes efter den arabiska våren 2011 (UCDP 2016).

(2) *Konfliktens utsträckning i tid*: 2011 – Under nittonhundratalets senare hälft har ett stort antal konflikter avlöst varandra i Syrien. Den aktuella konflikten kan ha utlösts under den arabiska våren då regimen med våld kväste ett revoltförsök.

(3) *Plundring, kartläggning*: Syrien förekommer i ICOM:s ”Red List” över länder med kulturföremål som riskerar att plundras (ICOM 2017). Rovplundring i Syrien har dokumenterats genom ett mycket stort antal satellitbilder (Keller 2015). En mängd förstahandsuppgifter, främst intervjuer i medier, finns också att tillgå om rovplundring (BBC 2017).

(4) *Indikationer på finansiering, plundring*: Den arkeologiska rovplundringens finansieringsmål i Syrien stöds av ungefär samma källor som för Irak. De uppgifter som US State Departement publicerade 2015 visar även arkeologisk rovplundring i Syrien. Utöver detta verifierar forskare vid militära institut att plundring förekommer för finansieringsändamål. Publikationer från statliga och internationella organ stöder uppgiften om terrorfinansiering av Daesh.

(5) *Källverifiering samt eventuell källproblematik för aktuellt område*: Uppgifter om konflikten framgår av Data on Armed Conflict and Security (DACS 2016), Consolidated List of Wars och German Foundation for Peace Research. Till detta kommer förstahandsuppgifter från terrororganisationer publicerade av US State Departement.

Libyen

(1) *Konflikt, kartläggning*: Det libyska inbördeskriget har fortskridit sedan 2011. Den arabiska våren, som ledde till Mohamar Ghadafis avrättning av en civil lynchmobb, eskalerade ytterligare en redan instabil situation i landet (UCDP 2016). Även NATO:s bombningar har eskalerat konflikten. Daesh’ engagemang i den libyska konflikten är tämligen nytt, men situationen utvecklas fortlöpande.

(2) *Konfliktens utsträckning i tid*: 2011 –.

(3) *Plundring*: Libyen förekommer i ICOM:s ”Red List” över länder med kulturföremål som riskerar att plundras (ICOM 2017).

Landets kulturarv har sedan inbördeskrigets utbrott 2011 utsatts för risk för ”kollateral” förstörelse – alltså antingen oavsiktlig sådan eller plundring som inte är direkt relaterad till konflikten: *substinance digging* – försörjning av enskild familj eller mindre bysamhälle genom plundring (UNESCO 2011).

(4) *Plundringen finansierar*: Daesh publicerade 2015 ett manifest om 13 punkter i vilket Libyens kulturarv förklarades vara ett mål, inte bara för förstörelse utan även plundring (The Antiquities Coalition 2015, The Australian 2015). Mot bakgrund av plundringssituationen i Syrien och Irak

framstår det som sannolikt att plundring och terrorfinansiering förekommer även i Libyen.

(5) *Källverifiering samt eventuell källproblematik för aktuellt område:* Uppgifter om konflikten framgår av Data on Armed Conflict and Security (DACS 2016), Consolidated List of Wars och German Foundation for Peace Research. Gällande finansieringsaspekten, se punkt 4.

Afghanistan

(1) *Konflikt, kartläggning:* Liksom i Syrien är konflikten i Afghanistan sammansatt och multilateral. Konflikten mellan talibanrörelsen, civilbefolkningen och ockupationsmakter samt kriget mot terror ger en mycket komplex problembild.

(2) *Konfliktens utsträckning i tid:* 1996 –. Afghanistan har befunnit sig i väpnad konflikt sedan 1974, och talibanrörelsen tog makten 1996 (UCDP 2016).

(3) *Plundring:* Landets kulturarv har länge varit under attack. Afghanistan förekommer i ICOM:s ”Red List” över länder med kulturföremål som riskerar att plundras (ICOM 2017).

(4) *Plundringen finansierar:* Ett flertal källor har knutit talibanrörelsen i Afghanistan till plundring av fornydd för finansiering av den egna verksamheten och dess konfliktföring (Russell 2015, Shelley 2014, Brems et al. 2009). Denna problembild sträcker sig längre tillbaka i tiden än den som är knuten till Daesh (se ovan). Det är sannolikt att Daesh, en organisation från början tätt knuten till Al-Qaeda, därifrån kan ha hämtat inspiration till sin egen plundringsverksamhet.

(5) *Källverifiering samt eventuell källproblematik för aktuellt område:* Uppgifter om konflikten framgår av Data on Armed Conflict and Security (DACS 2016), Consolidated List of Wars och av German Foundation for Peace Research. Ett officiellt uttalande landets av UNESCO-director gällande plundringsproblematik kom 2014 (UNESCO, 2014). Källor gällande konfliktfinansiering från militär – dock ej förstahandsuppgifter – och forskning.

Egypten

(1) *Konflikt, kartläggning:* Denna studie fokuserar främst på pågående konflikter där paramilitära grupper finns bland de stridande parterna. En rimlig avgränsning för studien är konflikten som efterföljde den ”arabiska våren”, vilken i Egypten ledde till en eller två statskupper (2011 och 2014, vissa beskriver avsättandet av den andra presidenten för ”en andra revolution”). Den egyptiska konflikten är multilateral, med ett flertal islamistiska grupper som vänder sig mot regimen (DACS 2016).

(2) *Konfliktens utsträckning i tid:* 2011 –. Dagens konflikt har direkt koppling till den arabiska våren 2011, vilken inleddes av protester och kravaller i Tunisien 2011 och följdes sedan av liknande aktivism bland befolkningarna i flera länder, däribland Egypten. Hosni Mubarak, Egyptens dåvarande president, tvingades bort i januari 2011 – något som inom landet går under namnet ”Den egyptiska revolutionen”. Mohamed Morsi kom till makten, en man med starka kopplingar till det Muslimska Brödrskapet. Morsi avsattes 2013 och dömdes till döden. Konfliktsituationen i Egypten är idag mycket mångfacetterad. ”Den egyptiska krisen”, med två statskupper, brukar sägas sträcka sig mellan

2011 och 2013, men kvar finns ett komplicerat läge där terrorgrupper agerar.

Den komplicerade situationen gör att det är svårt att hålla isär vilka som begår rovplundring i Egypten. Den militanta jihadistgruppen Ansar Bayt al-Maqdis svor i november trohet till Daesh (National Counter Terrorism Center 2016).

Uppgifter om konflikten framgår av Data on Armed Conflict and Security (DACS 2016), Consolidated List of Wars och German Foundation for Peace Research.

(3) *Plundring*: Plundringen av Egyptens kulturarv har pågått i sekler. Egypten förekommer även i ICOM:s ”Red List” över länder med kulturföremål som riskerar att plundras (ICOM 2017).

Egyptens fornnminnesministerium, Ministry of State for Antiquities (2016), har vid flera tillfällen det senaste decenniet gjort uttalanden om plundringsproblematiken. Trots att Egypten idag torde kunde räknas som ett land med en tämligen väl fungerande infrastruktur kan satellitbilder också påvisa illegala utgrävningar (Parcak et al. 2016).

(4) *Plundringen finansierar*: Egyptens utrikesminister, Sameh Shoukry, framhöll 2015 i ett tal i Washington med tema terrorfinansiering problemet med kulturföremål och arkeologiska föremål som utsätts för handel. Han nämnde såväl ISIL (det amerikanska namnet för IS/Daesh) som al-Quaeda – och han menade att fornlämningarna i Egypten är särskilt utsatta för denna problematik. Flera paramilitära grupper – bland dem Quwwāt al-Amn al-Amm wa Quwwāt al-Amn al-Markazī – har valt att ansluta sig till Daesh under namnet ISIL-Sinai Province (Sinaiprovinsens IS). Operation Aureus (även: Aureus-Hieratica), stödd av bl.a. Interpol och

UNESCO, släppte 2015 en rapport som visade att en sedan tidigare känd trafikrutt för antikviteter och arkeologiska föremål mellan Egypten och Spanien kunde ha ekonomiska kopplingar till Daesh (EUROPOL, 2015).

Problemet med historisk kartteckning
Ett genomgående problem i undersökningen har varit av historiskt geografisk karaktär. De länder som valts ut: Syrien, Irak, Afghanistan, Libyen och Egypten har under årtusendena gått under ett antal olika namn. Ofta har landgränser förändrats, bland annat för att imperier splittrats eller införlivats med varandra – och det är i denna kontext som kulturföremålen från länderna marknadsförs. En historisk kartteckning över området blir därför nödvändig. Nedan illustreras problematiken: gränserna för de fem länder studien valt ut är geografiskt mycket komplex. Mellanösterns civilisationer, i synnerhet Irak, är världens äldsta och dess historiska riken och imperier sträcker sig över flera av de i studien utvalda länderna. Ett objekt från Irak kan därför samtidigt också vara ett objekt från exempel) Mesopotamien, Ur, Bysantinska riket, Sassanidiska imperiet, Babylonien eller Romarriket. Samtidigt kan ett objekt som beskrivs som ”romerskt” (även östromerskt eller bysantiskt) givetvis härröra från ett otal andra moderna länder än som ingår i studien. Föremål från samtliga länder som ingår i studien förutom Afghanistan skulle, om de härrör från rätt tidsperiod, kunna räknas som romerska.

Hur föremålen sedan sorteras in och införlivas i katalogen måste därför avgöras på enklast möjliga sätt: hur de marknadsförs och namnges (se vidare nedan).

Irak med Sumer

Irak med Mesopotamien

Irak med Akkadiska imperiet

Irak med Assyriska riket

Irak med Hellenistiska riket

Irak med Ottomanska imperiet

Irak med Abbasid-imperiet

Irak med Bysantinska riket

Irak med Romarriket

Irak med Sassanidiska imperiet

Irak med Babylonien

5. Metod

5.1 Marknadsundersökning

Den centrala undersökningsmetoden är en omfattande och arbetsintensiv marknadsstudie över katalogtryck och auktionskataloger samt annonser på internet. På såväl auktionssidor som samlar olika auktionsverk som de större auktionsverkens egna hemsidor går det att med söktermer bevaka kategorier av föremål, exempelvis etnografika eller orientalia. I appendix I finns en fullständig förteckning av de söktermer och föremålskategorier som använts för bevakning i studien. Denna förteckning är mycket omfattande – exempelvis lägger många auktionshus ut arkeologiska föremål under kategorier som ”Diverse” eller ”Kuriosa”, så varje gång ett föremål under en sådan kategori lagts upp till försäljning har studiens utredare automatiskt fått ett e-mail. Att det sällan finns en etablerad svensk stavning för förhistoriska landområden eller kulturer (”bysantinsk” eller ”bysantinsk” används lika ofta) har gjort att alla typer av stavningar, delar av ord (”forn-”, ”egypt-”, ”arab-”, ”islam-”) inkluderats. Stor möda har också lagts på att begrepp som förekommer i fornyfyndssammanhang (exempelvis ”fragment”) också bevakats. Sökträffarna för bevakade föremålskategorier eller söktermer som kommit in till utredarens e-mail har i antal legat på cirka 50–75 per dag. Dessa föremål har sedan bedömts om de bör räknas som riskföremål eller inte. Detsamma gäller för identifierade föremål i auktionskataloger.

Som hjälpmedel för marknadsstudien har tre referenskataloger tagits fram för (I) aktuella konfliktländer (jämför kapitel 4), (II) föremålstyper med risk för rovplundring och terrorfinansiering samt (III) marknadstyper i Sverige (auktionsverk, online-handel mellan privatpersoner etc.) Dessa referenskataloger redovisas i avsnitt 5.5.

Katalogtrycken har undersökts för hela 2017 medan annonser på internet har studerats under första halvåret 2017.

5.2 Extern granskningsgrupp

Föremålen för en referensmånad – februari – valdes ut för att granskas av museiexpertis. Experter inom framför allt numismatik visade sig vara oumbärliga för undersökningen; myntmarknaden i Sverige är förhållandevis stor. Experterna och deras områden anges i förordet.

Granskningen gjordes som en kvalitetsgaranti – studiens utredare är inte arkeolog, och har i sitt arbete med fältstudien enbart registrerat föremålens ursprung efter vad som angetts i annonser och kataloger. Resultatens tillförlitlighet anses ha påverkats av två faktorer: risken för förfälskningar, och risken för felregistrering gällande uppgett ursprung. Vidare finns också den bakomliggande, men mer svåravgjorda frågan huruvida ett föremål som registrerats som exempelvis ”bysantiskt” eller ”abbasidiskt” verkligen kunde kunna tänkas komma från det eller de av studiens fem valda områden som ingått i Abbasidkalifatet eller det bysantinska riket.

En arkeolog som bara har tillgång till en mindre katalogbild av ett bysantiskt föremål skulle emellertid sannolikt aldrig lämna ett svar som ”detta är från Syrien”. Utöver de två frågor i formuläret (se appendix) som bifogades till varje enskilt föremål lades därför ytterligare en fråga av en än mer försiktig karaktär till, där vi bad experten ”kvantifiera” sannolikheten för att föremålet skulle komma från ett av de fem utvalda områdena på en skala från 1–5, och även en ruta att kryssa i om det var helt omöjligt att uppskatta någon sådan sannolikhet.

Vad granskningsgruppen kom fram till redovisas i kapitel 6.

5.3 Marknadsstudie på fältet:

Butiker och mässor

Utöver marknadsstudien över kataloger och internethandel har en mindre fältstudie gjorts. Det har skett genom att föremål granskats i ett trettiotal butiker, vid antik- och myntmässor samt vid antikvariska bokmässor. Dessa besök har givetvis bara haft ett kompletterande syfte till undersökningen av kataloger och internethandel, då de endast gett en ögonblicksbild av det utbud handlare visar upp vid besökstillfälle. Fältstudien har av tids- och kostnadsskäl begränsats till Stockholm, men mässor har besökts även i Norrköping och Helsingborg. För urvalet av de butiker som besökts har en sortering efter butikstyper (specialist-/generalisthandel) skett.

Det formulär som fyllts i efter varje butiks- och mässbesök återfinns i slutet av rapporten (appendix II). Kvantiteter har begränsats till *ungefärliga uppfattningar* om antalet riskföremål per butik, och ursprungsområden har registrerats endast efter vad säljaren angett.

5.4 Jämförelse med tidigare auktionskataloger (1997 och 2007)

Att vi under 2017 års sex första månader fann x antal föremål med det sammanlagda utropspriset/bevakningspriset y SEK säger, taget ur sitt sammanhang, inte mycket i en kontext där vi talar om plundrade föremål från konfliktzoner. Vad vi med tillgängliga data emellertid kan göra är att jämföra huruvida föremålen ökat i antal sedan konflikterna i fråga inleddes. Detta kan i fallet Afghanistan vara något problematiskt, då inbördes konflikter länge plågat landet och talibanerna etablerade kontroll över stora områden redan under 1990-talets slut, men deras kultur- och förstörelse uppmärksammades först 2001 i

och med sprängningen av de jättelika Bamyian-skulpturerna av Buddha 2001. Den nuvarande konflikten i Afghanistan – den mellan talibanerna och NATO-styrkor ledda av USA – inleddes 2001¹, kriget i Irak 2003 medan kriget i Syrien och Libyen samt konflikten i Egypten inleddes alla 2011. Således blir 1997 ett referensår för en tid då arkeologisk rovplundring med koppling till terrorfinansiering inte kunde kopplas till konfliktföring i Afghanistan, och likaledes blir 2007 ett referensår för de fyra andra länderna.

Insamling av data från referensåren 1997 och 2007 skedde genom att granska Kungliga bibliotekets pliktexemplar av auktionskataloger från samtliga generalistauktionsverk och relevanta specialistauktionsverk (militaria, mynt) för dessa två år.

¹ "Operation: Enduring Freedom" är namnet på den ännu pågående invasion USA inledde 2001 i Afghanistan, och konflikten mellan talibaner och den inhemska motståndsrörelsen kan dateras till årsskiftet 1996/1997. 1997 valdes som referensår då belägg inte kunde finnas för talibanernas plundring innan millennieskiftet.

7	3		3	1995	9	1	Near Eastern
7	1	3	3	495	9	1	Near Eastern
7	1	3	2	415	9	1	Sassaniderna
7	1	3	2	29	9	1	Abbasid-kalifatet
7	1	3	2	25	9	1	Arabisk medeltid
7	1	3	2	27	9	1	Sassaniderna
7	1	3	2	27	9	1	Sassaniderna
7	1	3	2	2400	9	1	Partien
7	1	3	2	2200	9	1	Partien
7	1	4	2	3600	9	1	Bysantinskt
7	1	1	2	150	9	1	Sassaniderna
7	1	1	2	700	9	1	Elymaitiska kungariket
7	1	1	2	90	9	1	Elymaitiska kungariket
7	1	1	2	350	9	1	Elymaitiska kungariket
7	1	1	2	300	9	1	Elymaitiska kungariket
7	1	1	2	600	9	1	Elymaitiska kungariket
7	1	1	2	90	9	1	Elymaitiska kungariket

Kodifieringen av riskföremål som upphittats på marknaden har skett i ett register, där såväl föremåls- som marknadstyp angetts.

5.5 Registerkataloger

Studiens huvudsakliga verktyg var de tre register- eller referenscataloger som under 2016 sammanställdes över (I) valda konfliktområden (redovisades i kapitel 4), (II) föremålstyper i riskzonen för plundring och slutligen (III) de valda marknadsplatser som skulle studeras. Dessa referenscataloger har sedan använts för att identifiera och klassificera riskföremål på den svenska marknaden. I det följande redovisas referenscatalogerna II och III.

Registreringen av de föremål från katalog- och internetstudien som bedömts vara riskföremål har insorterats under kodschemat för föremåls- och handelstyper i en registerkatalog i Microsoft Excel. Här har därför delmängder av föremåls- och marknadskategorier kunnat studeras tillsammans, i förhållande till ekonomisk omfattning eller varandra (till exempel har en ekonomisk omfattning av handeln med bysantinska föremål på internetauktioner kunnat beräknas).

Urval och katalogisering av föremålstyper: Katalog II

Under förstudien 2016 förbereddes och sifferkodades ett stort antal föremålstyper. Syftet var att skapa en referenscatalog för dessa föremålstyper så detaljerat som möjligt: beståndsmaterial (även, för vissa beståndsmaterial som metall, underkategori för beståndsmaterial – brons, silver, koppar etc.). Föremålstyperna som valdes ut för katalogen har varit vanliga nog för att kunna återfinnas på marknaden. Samtidigt har föremål valts ut som är tillräckligt regionala för att ge ledtrådar om dessas ursprung. Tillsammans med experthjälp från museivärlden var ett viktigt verktyg ICOM:s Red Lists för typer av kulturföremål som riskerar att plundras i konfliktområden (ICOM 2017).

Vissa kända faktorer om arkeologisk rovplundring och efterföljande smuggling har gjort att studien har fokuserat på särskilda föremålstyper för varje konfliktland. Metallsökare används av alla typer av plundrare. Eftersom detektorer även kan skilja på ädelmetall och

Silverdirham (baksida), troligtvis från Umayyad-kalifatet. © U.S. Department of State

basmetall är verktyget särskilt intressant för den som plundrar i vinstsyfte. Generellt är därför föremål av ädelmetall av särskilt intresse på grund av kopplingen till denna typ av rovplundring. För undersökningen har mynt fördelen att de kan spåras mycket exakt till geografiskt ursprungsområde och tidsperiod.

Varje föremålstyp kan klassificeras enligt ett stort antal kategorier: ursprungsland/-område, material, kronologi etc. En inbördes ordning för hur dessa föremål kodats har varit nödvändig. Dessa är följande:

- ◆ Ursprungsland *eller* ursprungsområde
- ◆ Material (ex metall)
- ◆ Material, underkategori (ex ädelmetall)
- ◆ Föremålskategorier (ex mynt)
- ◆ Kronologi, med underkategori lokal kronologi (i.e. tidsbestämt rike, tidsbestämd kultur)

Var och en av dessa kategorier förses med en rubriksiffra. Exemplet Syrien -> metall -> ädelmetall -> guld -> mynt presenteras således som 2.1.1.2.3. Detta kan tyckas omständligt, men då mängden föremålstyper, inklusive underkategorier, är så omfattande skulle annars insamlade data bli svåra att såväl matcha mot marknad som att presentera i lättöverskådlig form. Efter kategoriseringen följer en kort beskrivande text av föremålet.

I marknadsstudien kan förenklat sägas att två referenskataloger samkörts, katalog II över före-

målstyper i riskzon för plundring och katalog III, som är en förteckning över svensk antik- och konsthandel (se nedan). En liknande kategorisering finns i katalog III för marknadstyper, geografiska områden etc. Detta har resulterat i ett omfattande kodifierat register över riskföremål på den svenska marknaden. Dessa två kodscheman, för föremål och marknadstyper, har för vart och ett av de funna föremålen sedan lagts in i det kodifierade registret. Typologiprocessen med kodnummer gör att statistiska data både kan bearbetas och presenteras enklare, och mönster i riskgrupperingar (föremålstypers riskförhållande till marknadstyper) lättare upptäckas och överblickas.

I huvudsak har katalogen med referensföremål arbetats fram utifrån ICOM:s ”Red lists” – illustrerade listor över kulturföremål i riskzonen för arkeologisk rovplundring och smuggling, kompletterat med rådgivning från svensk museipersonal (ICOM 2017). I övrigt kompletteras katalogen med auktionskataloger (där olika svenska begrepp används) och referenslitteratur.

En föremålskategori som helt uteslutits från registret är avbildningar av Buddha. Dessa skulle kunna härröra från Afghanistan, som under en lång tid var ett buddhistiskt kulturområde, och de förekommer i mycket stor utsträckning på den svenska marknaden. Dock har buddhismen varit utbredd över så gott som hela Asien, och då en katalogtext eller handlares beskrivning inte angett ursprungsland skulle en expert-

Elfenbensinläggning som visar nio figurer i en procession. Utgrävd i Nimrud 1989 och tidigare tillhörande museet i Mosul. © U.S. Department of State

granskning av varje enskilt buddhistiskt föremål ha krävts för att avgöra huruvida föremålet skulle inkluderas i studien eller ej – något som av tids- och kostnadsskäl givetvis varit omöjligt för de sex månader studien omfattade.

I ett uttalande från 2016 hävdade Syriens generaldirektör för museer, Maamoun Abdulkarim, att nära sjuttio procent av beslagtagna kulturföremål som skulle ha smugglats ut ur landet visat sig vara förfalskningar (Cornwell 2016). Denna studie har av två skäl valt att inte skilja mellan misstänkta förfalskningar från äkta föremål. För att finansiera terrorism spelar det ingen roll om föremålen är falska eller äkta. Enligt Abdulkarim finansieras terrorverksamhet av såväl förfalskade som äkta föremål. Det andra skälet är att studien syftar till att kartlägga marknaden för föremål i riskzonen för plundring och terrorfinansiering. Därför är det förekomsten på marknaden av specifika föremålskategorier och deras troliga ursprung som är i fokus, inte om de är äkta eller inte. Av stor betydelse är därför hur föremålen på marknaden beskrivs av säljaren – för detta är vad som säljs, oavsett

om föremålet är förfalskat eller ”äkta” forntida. Emellertid har den expertgrupp av arkeologer, numismatiker och museipersonal som knutits till studien även blivit ombudda att bedöma huruvida de föremål gruppen granskade för referensmånaden är äkta eller inte.

Urval och katalogisering av marknadstyper: Katalog III

Under 2016 arbetades en katalog fram över aktuella antik- och konsthandlare i Sverige. Katalogen är strukturerad i första hand efter region – de fyra största städerna, där svensk antikhandel till stor del är baserad, och därefter efter riksområdesindelningen: syd- och öst- samt norra Sverige.

Under regionindelningen har handeln sedan strukturerats under fyra huvudkategorier: allmänna auktionsverk eller generalistauktion (auktionsverk som bjuder ut konstföremål från ett mycket stort antal föremålskategorier och tidsepoker); specialistauktion (auktionsverk med inriktning mot en avgränsad föremålstyp eller mot en avgränsad geografisk härkomst); allmän antikhandel eller generalisthandel för antikviteter (med samma ”varuutbud” som generalistauktionerna) samt specialisthandel.

Auktionsverk för specialistauktioner (här främst vapen, smycken eller mynt) samt butiksmotsvarigheten specialisthandel har i studien redovisats separat från generalisthandeln. Denna handel – generalist- och specialistauktion, generalist- och specialistbutiker – har även katalogiserats under den polisregion där butiken eller auktionsverket har sitt huvudkontor.

I en sista delkatalog ingår slutligen den internetbaserade handel, som funnits vara av särskilt intresse för studien. Den saknar fysisk lokal ägnad för kundbesök.

Den inledande sektionen består av internet-baserade auktionshus eller internetbaserade samlingsplatser för auktionshus, vilka finns registrerade med huvudkontor i Sverige. En underkategori till denna sektion är näringsidkare med en affärsverksamhet som går ut på att organisera auktioner mellan fristående privatpersoner (exempelvis Tradera). Den efterföljande sektionen är handel baserad utomlands, men där anknytningen till Sverige, och inriktningen mot svenska kunder, ändå måste ses som så pass stark att den handel som där bedrivs faller under kategorin ”svensk handel”. Som ett exempel kan nämnas ett danskt auktionshus för antikviteter och samlarföremål som publicerar riktad reklam på svenska och vars föremålsbeskrivningar även ges på svenska.

Utöver de auktionsverk och näringsidkare inom konsthandel som är så kända att de måste ses som självskrivna, är materialet i denna studie inhämtat ifrån Polismyndigheten. Enligt lagen (1999:271) om handel med begagnade varor ska den som avser bedriva näringsmässig handel med begagnade varor anmäla detta till myndigheten, som inom regionen håller sig med utförliga register över anmälda näringsidkare. Detta har gett en omfattande lista av namn på handlare – flertalet av dessa utan intresse för studien. Polisregionernas register över de näringsidkare som

handlar med begagnade varor hade sällan mer än två eller tre av regionens antikhandlare och auktionsverk i sina listor. Rimligtvis är ett sådant antal i underkant. Från handelns egen sida finns bara Sveriges konst- och antikhandlares (SKAF) eget medlemsregister över dryga fyrtioalet medlemmar – så gott som alla av dessa är handlare med butik. Till stor del har den bevakade handeln därför utgjorts av handlare som söks upp genom antiktidningar, letats upp genom en ganska så omfattande användning av ”nyckelord” i sökmotorer (exempelvis att söka på ”auktion”, ”mynt” etc) eller i övrigt påträffats under arbetet med den förberedande studiens kataloger.

Handlare som inkluderats i studien uppfyller ett eller flera av följande kriterier: Försäljning inriktad mot en av de generella, bredare föremålstyper Referenskatalog II avgränsat (till exempel numismatik), hög kostnadsprofil med inriktning mot en historiskt kunnig kundkrets, publicerat katalogmaterial på internet där Referenskatalog II-material eller material som kunnat angränsas till detta (exempelvis samma historiska period, om än inte samma geografiska ursprung, eller vice versa) funnits, och/eller handel inriktad mot ett geografiskt eller kulturellt område som inkluderats i Referenskatalog I. Denna urvalsprocess har upprepats för varje register som begärts ut av regionernas polismyndigheter. Studien av handel innefattar också den handel med konst- och kulturföremål som sker utan näringsidkares inblandning. De stora svenska auktions- och annonssajterna inkluderas, liksom smalare forum för samlare och specialister. Inhämtningen av data gällande de senare har främst skett i samråd med den museipersonal som konsulterat under arbetet med Referenskatalog II.

Katalogen som sedan följer med identifierade handlare är alfabetiskt sorterad. Exceldoku-

Elfenbensinläggning som visar nio figurer i en procession. Utgrävd i Nimrud 1989 och tidigare tillhörande muséet i Mosul. © U.S. Department of State

mentets sorteringsmöjligheter har utnyttjats och materialet har därför sorterats efter ett flertal kriterier: publicering av kataloger i tryck, publicering av kataloger på Internet; näringsform (handel eller auktionsverk, handel enbart eller delvis på internet alternativt endast fysisk handel); föremålstyper som väntas finnas (om detta i datainsamlingen kunnat urskönjas) etc.

Som ovan nämnts har givetvis inte all utvald handel kunnat besökas på plats. Merparten av marknadsstudien skedde genom insamlat katalogmaterial. Här kan en eventuell problematik ha kunnat uppstå. Risken finns att föremål som av handlaren ses som ”problematiska” gällande härkomst eller proveniens helt enkelt undanhålls från att publiceras, och istället erbjuds direkt till kunder handlaren känner sedan tidigare.

Angående den internationella, internetbase-erade online-marknaden för konst- och kulturföremål måste poängteras att köpare i Sverige, som på distans beställer föremål från utlandet, tillhör den svenska marknaden i lika stor utsträckning som den handel som helt och hållet sker i Sverige. En stor del handlare som säljer till Sverige är dock uteslutna, på grund av att dessa var internationella och saknade särskild marknadsföring riktad mot Sverige. Dessa kan dock likväl sälja till köpare i Sverige, men eftersom det inte går att få fram data om denna försäljning ingår denna exporthandel inte i undersökningen. En internationell sajt som Ebay, som förmedlar internationella kontakter mellan köpare och säljare, lämnar inte ut uppgifter kring den handel som sker mellan sajtens medlemmar. Då svenskar är mycket aktiva vad gäller internethandel kan finnas ett mörkertal för denna del av handeln.

Inte heller alla köp och sälj-sidor för privatpersoner i Sverige bevakades: Vissa hade inte funktioner som bevakning av föremål eller nyckelord, och ett flertal uteslöts på grund av

att de inte alls omfattade den varukategori som studerades.

En viss ”standardiseringsproblematik” har också uppstått, då det i det svenska språket inte finns allmänt vedertagna termer för typerna av föremål som eftersökts. De föremål som eftersöks, främst från Mellanöstern men till viss del också från områden som omfattats av Romariket, benämns vid skilda namn. Ett föremål från Irak kan på ett auktionsverk gå under namnet ”islamica”, oavsett om det tillverkades femhundra år innan Muhammed skrev sina profetior. På ett annat verk skulle istället samma föremål sorteras som ”orientalica”, ett begrepp som även innefattar föremål från Kina och Indien. En tredje marknadsplats skulle erbjuda föremålet som det litet daterade och exotiserande ”etnografika”, medan en fjärde går efter kontinentindelningen och kallar det ”asiatica”. Detta skapar givetvis metodproblem när de eftersökta föremålen ska identifieras. Vi har valt att söka efter föremål från Mellanöstern i alla dessa kategorier i publicerat katalogmaterial, och ytterligare ett antal mer generella eller missvisande. Samma problem finns för *classical antiquities* – de romerska, förromerska eller grekcypriotiska föremålstyper som är intressanta för undersökningen.

Något som i studien varit mycket viktigt är anonymiseringen av marknadsaktörer. Som tidigare nämnts är denna studie en riskanalys, där syftet inte har varit att härleda enskilda föremål till rovplundring och terrorfinansiering eller att peka ut näringsidkare för oegentligheter. All registerkatalogföring av ett föremål är därför rensad på samtliga uppgifter som kan peka ut vem som salufört detta. Endast typ av handel har angetts.

6. Resultat

En övergripande resultatsammanställning pekar nedan ut de mest slående resultaten: Det ursprungsområde som förekommer i störst utsträckning är Romarriket. Bland föremålen dominerar mindre föremål i ädelmetall, i synnerhet mynt. Slutligen är online-handel genom auktion mellan privatpersoner den överlägset största marknadskanalen för handel med riskföremål.

6.1 Resultat av marknadsstudien över auktioner

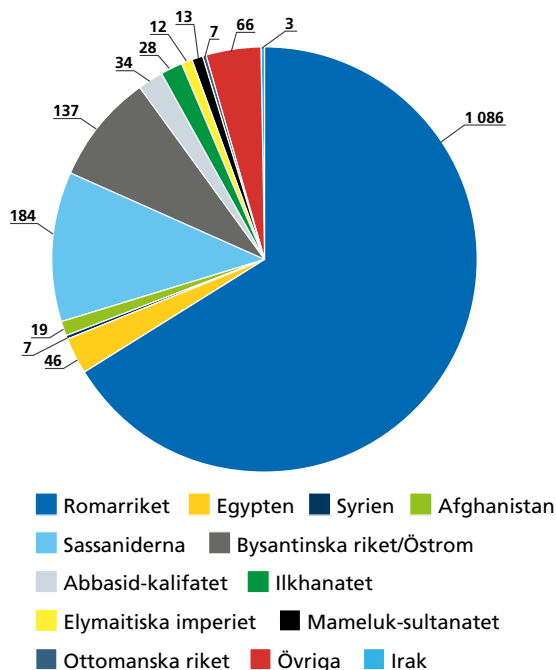
Som nämnts genomfördes marknadsstudien över auktioner mellan den 1 januari och 30 juni 2017. Varje dag gav i snitt 7–8 föremål som kunde klassificeras efter föremålskatalogen och därefter sorteras in i det kodade registret. Under studiens sex månader lades sammanlagt 1 642 objekt in i registret, och deras värde uppgick till sammanlagt 1 190 112 SEK (124,217 €). Medianföremålet är ett romerskt mynt i brons med utropspriset 1 SEK, medan det genomsnittliga utropspriset för föremål i hela föremålsregistret är 725 SEK.

Ursprungsområden

Moderna geografiska namn har angetts för ett mycket litet antal föremål. Föremålen har alltid införts i registret med det ursprung säljaren angett i beskrivningen, och bara sju säljare har som härkomst uppgett Syrien och tre säljare Irak. Anledningen kan vara att man vill undvika att föremålen sammankopplas med våld, terror och arkeologisk rovplundring. Samtidigt är exempelvis ett guldmynt präglad i Bagdad år 896 inte på något sätt irakiskt. Det är ett mynt från Abbasid-kalifatet.² Även om ”Romarriket”

² Troligtvis är Irak/Iraq, med sin västerländska stavning, ett namn briterna gav kolonin omkring 1920.

Figur 1: Föremål efter ursprungsområde (antal föremål).

(66,1 %) i figur 1 omfattar riket i sin helhet, har 8,3 % av föremålen uppgetts vara ”östromerska” eller ”bysantinska”³. Räknar man in dessa två ”romarriken” i Romarriket svarar de tillsammans för mindre än 74,4 % av de identifierade riskföremålen.

Libyen är det enda studerade konfliktområde som i kataloger eller annonser på internet inte förekommit med sitt moderna namn. Landet var en central provins i Romarriket, och kom först på 1000-talet under arabiskt styre. Detta har

³ Det Östromerska eller bysantinska riket levde kvar efter Västroms fall 476 och fortsatte då att kalla sig ”romerska kejsardömet” (Imperium Romanum, vilket var samma namn som använts av Romarriket i sin helhet) varför namnförväxling är vanlig.

lett till att en stor del av landets äldre konst har en romersk, ibland nära hellenistisk prägel och därför enkelt kan anges med fel ursprung av en konsthandlare med otränat öga. Även om konflikten i Libyen inleddes 2011 var det inte förrän 2015 som IS/Daesh publicerade sitt manifest för plundring i landet, och därför torde ett mindre antal libyska föremål hunnit nå västvärlden (The Antiquities Coalition 2015, The Australian 2015).

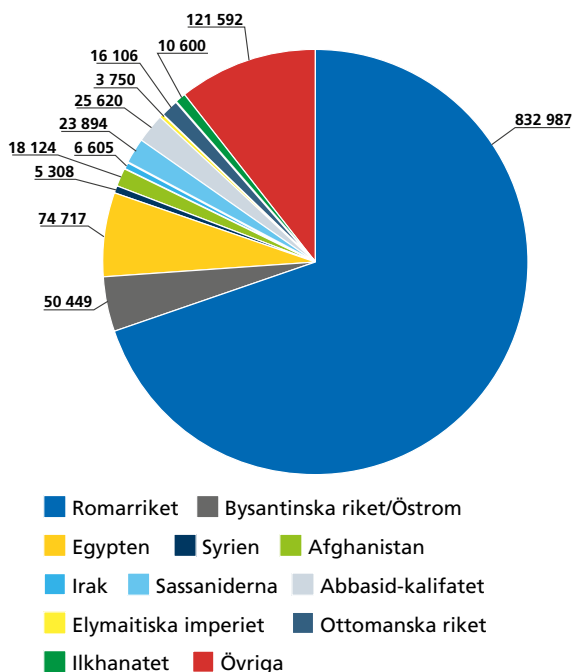
I kategorin Övrigt (4 %) fanns enstaka namn eller begrepp – exempel som *arabisk medeltid* (medeltiden var en europeisk epok, och motsvarande tid fanns inte i den arabiska världen), *Near Eastern*, vilket torde motsvara Främre Orienten, *baktrisk* (äldre centralasiatisk kultur som innefattade Afghanistan) eller *selukiderna*

(ett folkslag vilket fram till ca 200 f.Kr. hade sitt maktsäte i Syrien). I övrigt fanns mer eller mindre utförliga beskrivningar: ”muslimsk gammal tid” eller ”Främre Orienten, möjligen arameisk, 1700-tal eller tidigare”.

I föremålsbeskrivningarna av samtliga 19 föremål som uppgetts komma från Afghanistan har angetts att föremålen är från *östra* Afghanistan. Emellertid torde flertalet av dessa föremål vara förfalskningar eller kompositförfalskningar (se nedan under Resultatanalys). Här blandas modern geografi och historiska kulturområden efter vad säljaren uppgett.

Sett till de totala utropens storlek dominerar Romarriket (70 %) på motsvarande sätt som för föremålens ursprung (66,1 %). Inkluderas Östrom/Bysantinska riket blir andelen av det totala utropsbeloppet 74,2 % .

Figur 2: Spridning efter ursprungsområde (pris i SEK).

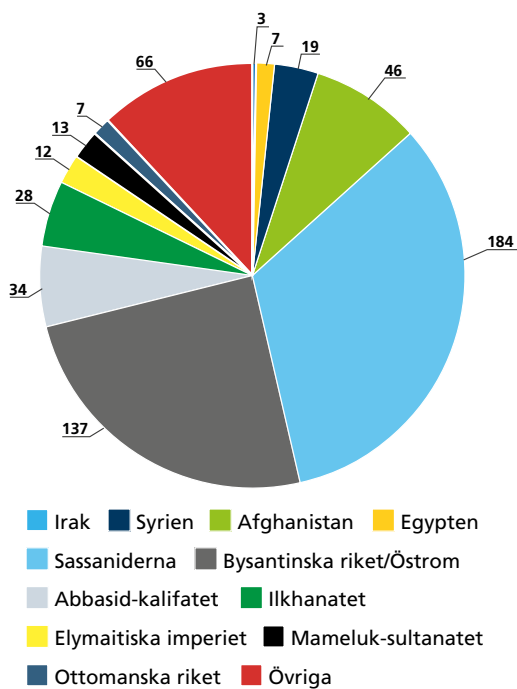
6.1.1. Separat redovisning av resultat exklusive föremål från Romarriket

Att 70 procent av de sammanlagda beloppen gäller föremål från Romarriket innebär givetvis ett problem för att kunna härleda dessa till studiens fem utvalda konfliktområden. Vart och ett av dessa omfattades av Romarriket, i vissa fall enbart till en del av landets nuvarande yta och i andra fall så gott som hela. Som nämnts omfattade Romarriket såväl Väst- som Östrom, vilket gör föremål från detta område svåra att klassificera. Hur ska föremål bedömas som kallas östromerska eller bysantinska med hänsyn till att de kan vara ”riskföremål” från Mellanöstern? Romarrikets geografiska utbredning gör att risknivån för romerska föremål bör sänkas. Vi väljer därför att nedan kort presentera resultaten där föremål som klassificerats som ”romerska” tagits bort (föremål som klassats som ”östromerska” eller ”bysantinska” står emellertid kvar):

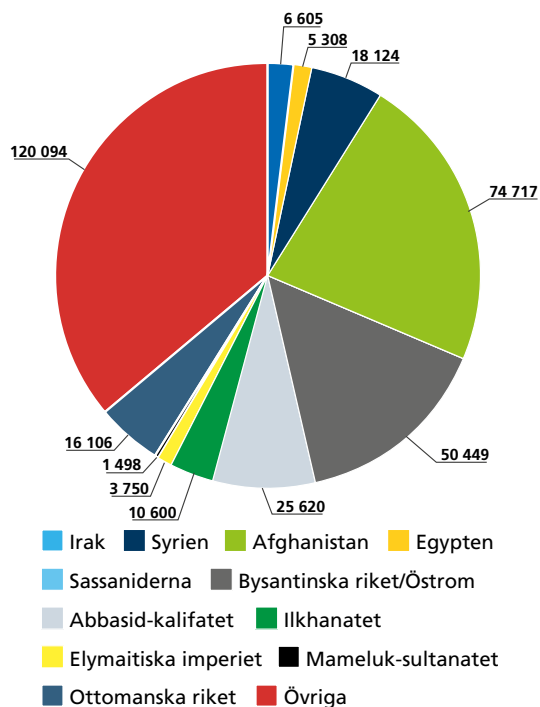

Historisk karta över romarrikets största spridning över de berörda områdena.

Figur 3: Spridning efter ursprungsområde, exkl. Romarriket (antal föremål). Totalt antal föremål: 596.

Figur 4: Spridning efter ursprung, exkl. Romarriket (pris i SEK). Totalbelopp: 357 125 SEK.

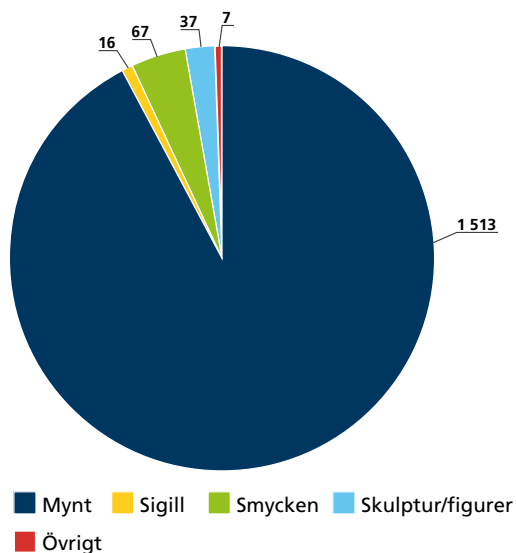
Föremålstyper

Den svenska numismatiska handeln är stark, vilket avspeglas i antalet föremål eller ”lots” (en ”lot” är i auktionssammanhang en grupp föremål som bjuds ut tillsammans, ofta i egenskap av samling). Mynt dominerar överlägset i antal bland föremålstyperna (92,3 %), följt av smycken (4,1 %) och skulpturer eller skulpturfragment i lera eller sandsten (2,3 %).

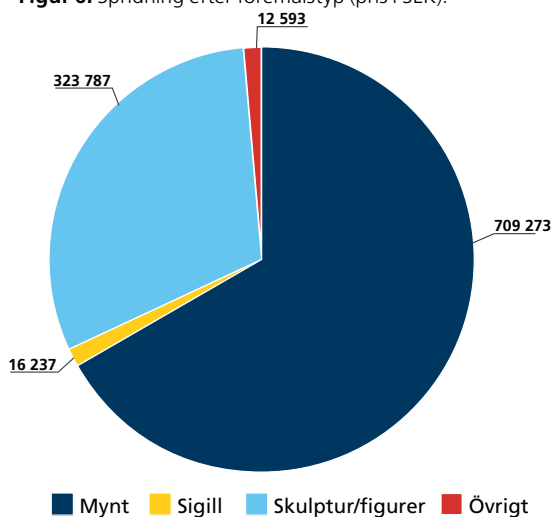
Bilden förändras emellertid avsevärt sett till utropsbeloppen för var och en av föremålsgrupperna. Genomsnittspriset för ett mynt (eller en ”lot” med mynt) är 468 SEK, att jämföra med det genomsnittliga utropspriset för en skulptur, 8 751 SEK. Skälet till att utropspriset för skulpturen ligger avsevärt högre än för mynt kan möjligen förklaras av tillfälligheter. I detta fall drog priset på en enskild, mycket dyrbar skulptur upp det genomsnittliga utropspriset på hela föremålskategorin (vilken annars skulle varit avsevärt lägre, 2 605 SEK). Inom en tidsram på sex månader och med endast 37 objekt i föremålskategorin skulptur blir avvikelser som denna mycket märkbara. Medianföremålet, vilket i kapitlets inledning beskrevs som ett romerskt bronsmynt, hade ett utropspris på 1 SEK (prisintervallet för mynt låg mellan 1–60 000 SEK).

Vad gäller material, vilket i plundringssammanhang ofta kan vara av betydelse med tanke på användningen av moderna metallsökare,⁴ dominerar metallföremålen helt (95,6 %). Ädelmetaller som guld, silver och koppar förekommer så gott som alltid i någon typ av legering.

Figur 5: Spridning efter föremålstyp (antal föremål).

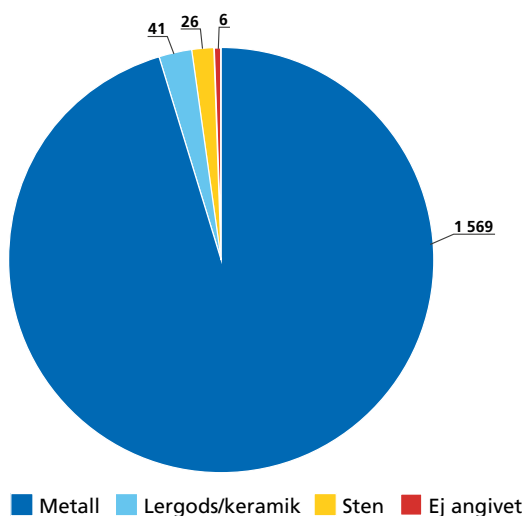

Figur 6: Spridning efter föremålstyp (pris i SEK).

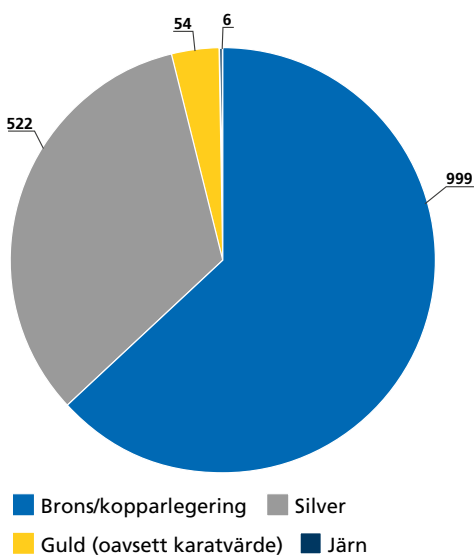

4 Ingen kvantitativ uppskattning av omfattningen av användandet av metallsökare i denna studies utvalda konfliktområden torde till dags dato ha gjorts, men i Hardy, S. A. (2017) görs kopplingen till mellan metallsökare och arkeologisk rovplundring ändå tydlig.

Figur 7: Spridning efter material (antal föremål).

Figur 8: Spridning efter metalltyper (antal föremål).

I synnerhet en egenskap utmärkte de undersökta föremålstyperna. Den övervägande majoriteten bar karaktäristika som var anmärkningsvärt utmärkande för föremål i riskzonen för såväl plundring som smuggling. De var små, och de bestod av legeringar av ädelmetall: alltså föremål som utmärker sig för att vara enkla att smuggla, med högt ”kilopris” gentemot fraktkostnaden och dessutom av ett material som dagens rovplundrare med moderna metallsökare främst eftersöker (Hardy, 2017). Detta behöver i sig inte innebära något med avseende på huruvida konfliktantikviteter verkligen befinner sig på våra marknader, men det torde vara så att riskbilden med avseende på detta ökar.

Resultatets tillförlitlighet med avseende på föremålstyper bör vara tämligen god. Föremålstyper i sig är inte svåra att avgöra, i synnerhet inte efter den relativt enkla indelningen studien valt (”mynt”, ”kärl”), och både resultaten för den ekonomiska spridningen och resultatet för spridningen vad gäller antalet föremål torde därför vara säkerställda.

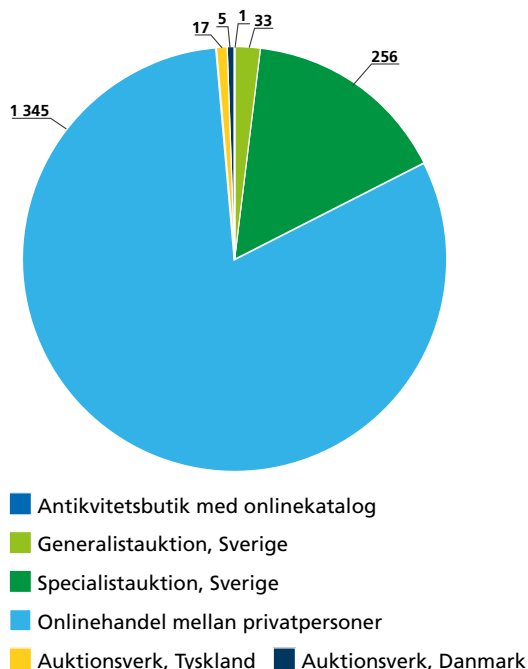
Typ av marknadsaktörer

Studien har ovan pekat ut två mycket tydliga ”riskområden” vad gäller ursprung och föremålstyper; Romarriket och mindre föremål i ädelmetall. Ett om möjligt än mer tydliggjort riskområde följer i resultaten av studien gentemot Referens katalog III (Marknadstyper), men i redogörelsen av detta krävs att en ny term introduceras. Konst- och antikvitetsmarknaden har sedan länge i Sverige bestått av tydligt uppdelade sektorer: auktionshusen, gallerierna och butikerna (och till viss mån även loppmarknaderna). Emellertid har en ny marknadstyp sedan 2000-talets början utvecklats: företag som driver internetsajter där privatpersoner kan sälja

begagnade föremål till andra privatpersoner, och där säljare själva tar juridiskt och praktiskt ansvar för annonsering av varor; bilder, beskrivningar o s v. Företagen genererar här sin vinst genom annonsering och/eller provision på sålda varor. Vi kommer nedan kalla denna handel ”online-handel mellan privatpersoner”.

Som nedan visas har 1 345 av studiens 1 642 registrerade föremål funnits på denna typ av marknad – i praktiken en marknadsandel på 81,2 %.

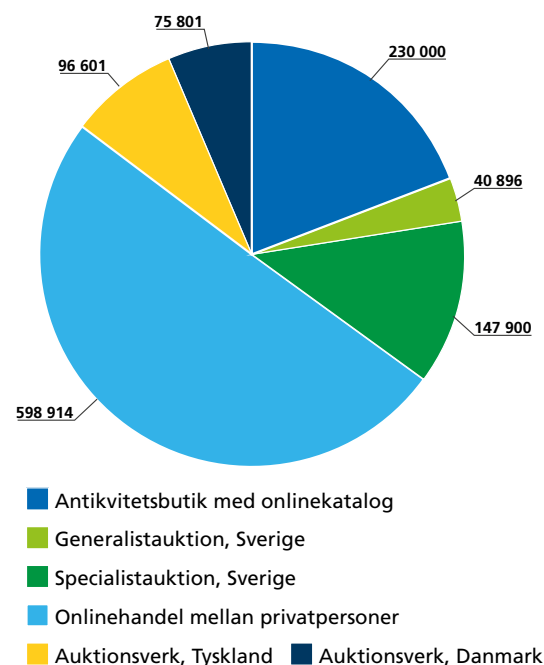
Figur 9: Spridning efter marknadstyp (antal föremål).

Vad gäller den ekonomiska marknadsandelen för online-handel mellan privatpersoner ser emellertid situationen något annorlunda ut: 50,3 %. De låga utropspriserna på online-auktioner kan för-

klara något av denna ”snedvridning”; för vidare analys, se vidare kapitel 7.

Figur 10: Spridning efter marknadstyp; pris i SEK

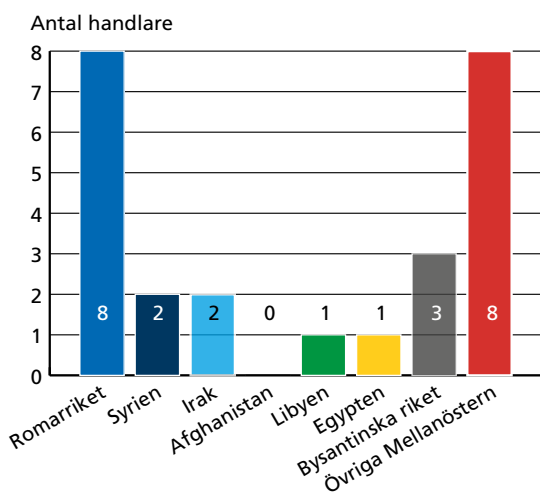
6.2 Fältstudien över butiker och mässor

Som nämnts gjordes även en mindre fältstudie genom att föremål granskats i trettio två generalist- och specialistbutiker samt vid fyra generalist- och specialistmässor. Vid undersökningen i generalistbutikerna och vid en generalistmässa identifierades endast sex föremål, varav fyra salufördes som romerska. Två fornföremål (kategori vapen, brons) beskrevs av handlaren som afghanska eller indiska. Vid specialistmässor (de specialistmässor som besöktes var numismatiska

eller antikvariska mässor) var resultatet emellertid ett annat: av 22 specialisthandlare saluförde 12 av dessa riskföremål.

Då en enskild handlare i vissa fall kunde ha föremål från fler än en region var fördelningen, utefter antalet handlare som angett ursprung från ett riskområde, som följer:

Figur 11: Antal handlare (specialisthandel) som angett ursprung för utbudna riskföremål.

Antalet riskföremål inom den specialisthandel som saluförde sådana uppskattades till mellan 5–10 (två handlare), 10–25 (sex handlare) och över 25 (fyra handlare). Det ska här tilläggas att samtliga specialistmässor där aktuella föremål funnits och registrerats var numismatiska, och att inte några riskföremål kunde identifieras på de antikvariska mässor som besöktes.

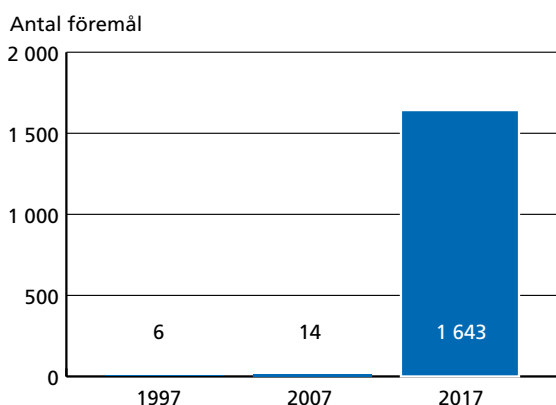
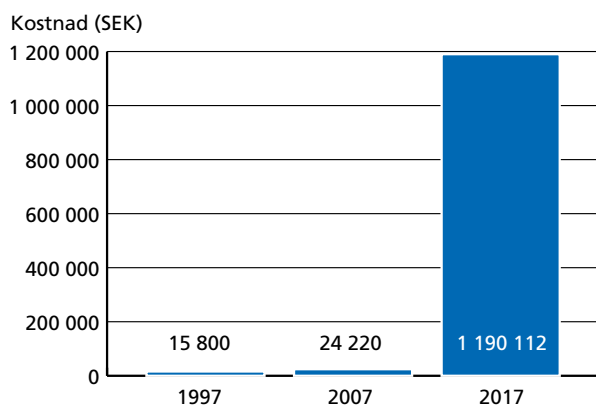
6.3 Jämförelse av riskföremål i auktionskataloger med åren 1997 och 2007

Insamling av data från referensåren 1997 och 2007 skedde genom att granska Kungliga bibliotekets auktionskataloger från samtliga generalistauktionsverk och relevanta specialistauktionsverk (militaria, mynt) för dessa två år.

Som framgår av tabellerna nedan var de föremål som kunde kategoriseras som aktuella riskföremålstyper för studien för dessa två år mycket få: sammanlagt tjugo för bägge åren. Övervägande rörde det sig om romerska föremål (främst mynt, men även ett fragment av en marmorkolonn), ett fåtal blankvapen samt en hjälm på specialistauktioner för militaria (varav ett blankvapen klassades som ”afghanskt” och ett ”arabiskt”) samt tre kärl eller krus i lergods.

Priserna var tämligen höga jämför med genomsnittspriset för 2017 års föremål (725 SEK): 2 633 SEK för 1997 respektive 1 730 SEK för 2007. Detta kan förklaras delvis med de låga utropspriser online-marknaden för handel mellan privatpersoner har haft (som ovan nämnt var medianvärdet för utropspris 2017 1 SEK), men siffran bör även inflationsjusteras. 2 633 SEK 1997 motsvarar i dagens penningvärde 3 307 SEK, och 1 730 SEK 2007 motsvarar 1 925 SEK år 2017 (Konsumentprisindex, SCB).

Att endast den etablerade auktionshandeln hade medel att trycka kataloger – vilket alltid innebär en större kostnad, i synnerhet om dessa har bilder på de saluförda objekten – under referensåren kan också ha bidragit till ökningen av medelvärdet för utropspriser. År 2017 är det endast ett litet fåtal etablerade och exklusiva auktionsverk som fortfarande håller sig med tryckta kataloger; resterande verk publicerar sitt auktionsutbud antingen på sin egen hemsida, eller på en uppsamlingssida för flera auktionsverk.

Figur 12: Föremåls ökning med decennieintervaller.**Figur 13:** Ökning i total kostnad (SEK) med decennieintervaller.

Att antalet riskföremål ökat i sådan grad på marknaden sedan referensåren 1997 och 2007 är värt att analysera i större utsträckning. Det kan, utöver plundring i konfliktzoner, finnas ett flertal förklaringar till volymökningen; några av dem ska redovisas nedan.

Datainsamlingen av 1997 och 2007 års handel skedde endast genom tryckta kataloger. Detta utesluter därmed all handel som skett mellan

privatpersoner (loppmarknader, försäljning mellan vänner eller medlemmar i intresseföreningar etc.), en handel som i 2017 års studie utgjorde en mycket stor del (50.3 %) av den totala marknaden. Det största svenska online-företaget för auktioner mellan privatpersoner, Tradera, grundades 1999, men saknar arkiv- eller sökfunktioner där avslutade auktioner kunnat granskas. Denna strukturomvandling av den svenska konstmarknaden medför att den totala mängden föremål, liksom totalkostnaden för dessa, blir skev: mångdubblingen är sannolikt inte representativ för marknaden i sin helhet.

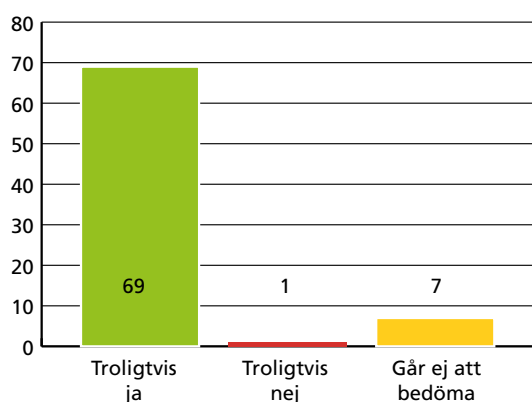
Det finns även skäl att påpeka att konstmarknaden, och trender inom den, fluktuerar kraftigt. Såväl 1997 som 2007 års auktionskataloger innehöll givetvis fornföremål, men här dominerade då Kina, Sydostasien och Turkiet. Kan 2017 års utbud ha påverkats av att efterfrågan och den svenska smaken för andra typer av föremål förändrats, eller är det ett resultat av att tillgången av ”riskföremål” från konfliktzoner ökat?

6.4 Resultatgranskning av expertgrupp

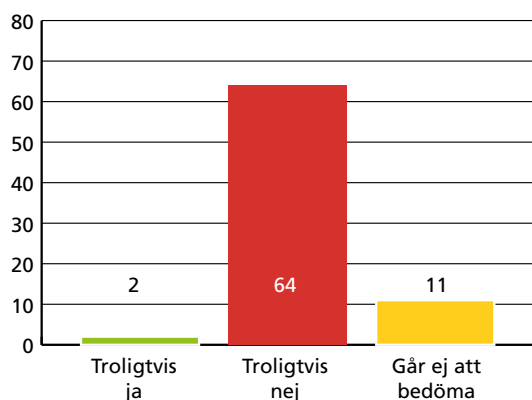
Sammanlagt granskades de 77 föremål som registrerats för februari månad 2017. Det bör anmärkas att den låga siffran i jämförelse med det genomsnittliga antalet föremål per månad (273) är ett resultat av att inga auktioner hållits hos generalist- eller specialistauktionsverk under februari. Granskningen skedde genom att experten såg de publicerade katalogbilder som studiens utredare hade tillgång till, ej föremålet i sig – något som kan ha försvårat möjligheten att säkerställa äkthet eller ursprung.

Frågorna som ställdes till var och en av experterna besvarades enligt följande diagram:

Figur 14: Är föremålet från det land/den region som säljaren uppgett?

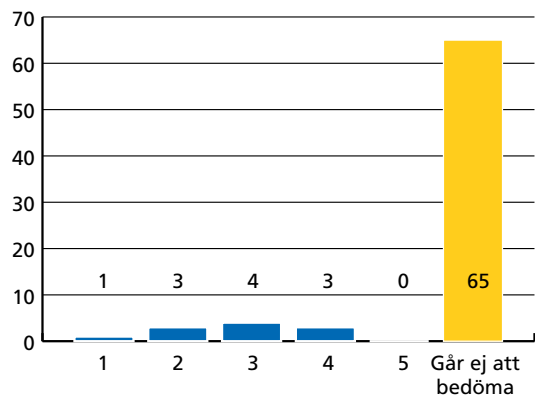
Figur 15: Kan föremålet vara en förfälskning?

Den sista, mer komplicerade frågan löd ”Enligt din bedömning, hur sannolikt är det att föremålet kan härröra från vad som idag är Syrien, Irak, Afghanistan, Egypten eller Libyen?”. De fyra egyptiska föremålen undantagna såldes samtliga andra föremål som granskats av våra experter under namn på historiska kulturområden snarare än nutida länder. Experten ombads gradera sannolikheten för att föremålet skulle

härröra från något av de utvalda länderna på en skala från ett till fem, där 1 var ”helt osannolikt”, 2 var ”ej sannolikt”, 3 var ”finns möjligheter”, 4 var ”sannolikt” och 5 ”mycket sannolikt”. Alternativet ”går ej att bedöma” fanns även här. För föremålsgruppen ”romerska mynt” bedömdes överhuvudtaget någon sådan uppskattning inte vara möjlig; romarrikets mycket stora geografiska utbredning i kombination med myntens övergripande dåliga skick och avsaknad av regional särprägel gjorde att närmre geografisk information inte kunde utvinnas.

Figur 16: Enligt din bedömning, hur troligt är det att föremålet kan härröra från (konfliktzoner)?

Att experterna som tillfrågades i så stor utsträckning inte kunde knyta riskföremålen till ett specifikt land måste givetvis sägas ha en inverkan på riskanalysmodellen. Kan svårigheterna att bestämma föremålens ursprung bero på den svenska marknadens natur och storlek? Vår inhemska konst- och antikvitetsmarknad är förhållandevis blygsam, och de fornföremål som bjuds ut är inte ”mästerverken” utan snarare ”dussinvarorna” och ”måndagsexemplaren” – mynt och enkla figurer, där regional särprägel sällan är tydlig.

7. Avslutande kommentarer

En tydlig slutsats är att det inte går att leta efter specifikt syriska, irakiska eller libyska föremål. På marknaden förekommer sådana föremål mycket sällan under dessa nationalitetsbeteckningar. För att eftersöka föremål från dessa länder måste man alltså utgå från historiskt geografiska namn på de områden som i möjligaste mån bedöms motsvara aktuella stater. Problemet är då att riskföremålen kan komma från kulturer vars geografiska gränser inte överensstämmer med de moderna stater i vilka rovplundring och terrorfinansiering förekommer. Särskilt problematiskt har det visat sig vara med föremål från Romarriket, vars geografiska utbredning var väsentligt större än de studerade konfliktområdena. Riskanalysmodellen skulle därför troligtvis ge ett annat utfall om den tillämpades på en större, mer exklusiv marknad där föremålen är så pass unika att de kan ursprungsbestämmas med större precision.

Kopplingen mellan riskanalysmetoden och studiens resultat tål att upprepas. Förutsättningen var inte att visa på om föremål plundrade i konfliktzoner med syfte att finansiera terrorism *finns* i Sverige. Syftet var att visa om Sverige utgör en *risk* som avsättningsmarknad för dessa föremål och, i sådana fall, hur denna riskbild ser ut med avseende på föremålets ursprung, föremålstyper och marknadstyper. Resultaten har således inte gett svar på om några *conflict antiquities finns* i Sverige – men de har gett tre anmärkningsvärt tydliga svar på hur riskbilden ser ut.

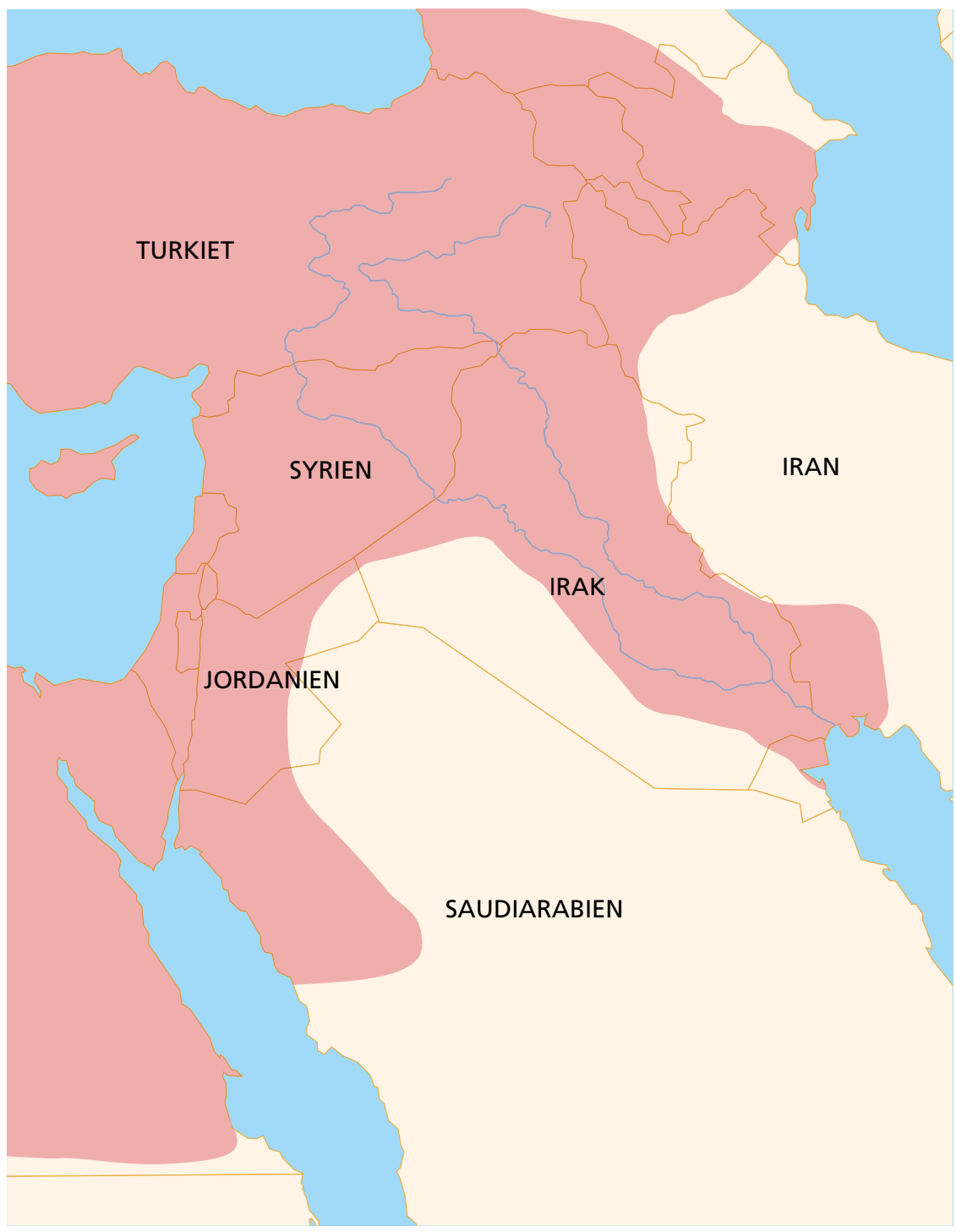
För att åskådliggöra riskföremålsmarknadens storlek bör den sättas i relation till den svenska antikhandeln i stort. Nettoomsättningen för antikhandel i butik 2015 var 738 000 000 SEK.⁵ Det skulle betyda att 2017 års handel med riskföremål (inklusive internethandeln) motsvarar 0,32 % procent av denna omsättning. Den svenska riskföremålsmarknadens storlek måste också sättas i en internationell kontext. Under samma jämförelseperiod (januari – juni 2017) fanns 705 riskföremål hos ett enda brittiskt auktionsverk,

med ett sammanlagt utropspris motsvarande 4 856 740 SEK.⁶ Data för storleken på den brittiska konstmarknaden i sin helhet finns endast tillgänglig för år 1999, då den uppskattades till motsvarande (inflationsjusterat) 38,1 miljarder SEK (MTI, 2000).

Den i särklass största överrepresentationen hos marknadstyperna var online-marknaden för handel mellan privatpersoner, där 81,2 % av föremålen återfanns. Det ger anledning till vissa slutsatser. Sådan handel utgör i sig en riskmarknad för antikviteter eftersom varken säljare eller köpare är bundna av, eller kanske ens har kännedom om, antikhandelns etiska krav vad gäller exempelvis provenienseftersökningar eller av god affärssed. Privatpersoner har också rimligtvis mindre kunskap om sakrättslig lagstiftning kring föremål som förvärvats i ond tro. När en situation uppstår som innebär att ett mycket stort antal plundrade eller stulna föremål ska avsättas kan målmarknaden för mindre värdefulla föremål – som också utmärker de riskföremål studien identifierat på svensk marknad – mycket väl bli denna typ av handel. Det är

5 SCB, SNI-kod 47.791. Antikvitethandel på internet och partihandel med antikviteter har inte enskilda SNI-koder hos SCB och kan därför inte redovisas separat. Andelen beräknad utifrån 2 x den totala summan för 6 månaders handel.

6 Brittiskt auktionshus (undersökta kategorier: ”Islamic Antiquities” (islamica) och ”Western Asiatic Antiquities” (ung. ”västasiatiska fornföremål”)), två undersökta auktioner under tidsperioden.

Historisk kartritning över Romarrikets utsträckning över de studerade länderna.

därför rimligt att riskföremålen i hög grad finns på online-marknaden för privatpersoner.

Vad gäller just dominansen av de små föremålen av ädelmetall – enkelt funna med moderna metallsökare och eftertraktade på grund av lätthet att smugla, och det höga ”kilopriset” – samt onlinehandeln mellan privatpersoner, där proveniensefterforskning sannolikt förekommer ytterst sparsamt, kan också en slutsats dras gällande riskbilden. Sett till undersökningens resultat av föremålstyper och marknadstyper kan konstateras: *så här skulle det se ut om rovpplundrade fornföremål började avsättas på svensk marknad.*

Vad slutligen gäller hur de data som presenterats angående marknadstyper kan ge för ledning till eventuella åtgärder och preventionsprogram finns här möjligen de tydligaste indikationerna på att riktade insatser kan göras. I och med att online-marknaden för handel mellan privatpersoner är starkt överrepresenterad bör det vara här eventuella åtgärder sätts in. Det är också betydligt enklare att rikta samhälls-

åtgärder mot samhällsaktörer – representanter för handeln – än vad det är att rikta dem mot särskilt överrepresenterade föremålskategorier eller ursprungsområden. Överrepresenterade föremålskategorier ofta är tätt knutna till vissa typer av marknadsaktörer, och att exempelvis riktad information till handeln i flera fall kan anpassas efter en särskilt överrepresenterad typ av föremål (exempelvis, då mynt är överrepresenterade, till den numismatiska specialhandeln). Vad gäller legislativt arbete kan möjligheten att tillämpa strängare krav för god tro inom handel med kulturföremål harmonisera svensk rätt med internationell privaträttslig lagstiftning (se här främst 1995 års UNIDROIT-konvention).

Rapportens slutsats måste bli att riskbilden för den svenska antikmarknaden är mycket marginell i ett internationellt perspektiv, vad gäller såväl antal föremål som prisbild, och att handel med riskföremål utgör en mycket liten del av den svenska handeln. En viss handel med riskföremål förekommer dock.

Referenser

AFP (2015). Agence FrancePresse. "Islamic State Jihadists Pillaging Iraqi Aretifacts to Sell Them on the Black Market, UNESCO Warns",
http://artdaily.com/index.asp?int_sec=11&int_new=73215#.We7w74Zx2Ru

The Antiquities Coalition (2015).
<https://theantiquitiescoalition.org/blog-posts/protecting-libyan-cultural-heritage/>

AP (2016). Associated Press (AP). <http://www.macleans.ca/news/world/oldest-christian-monastery-in-iraq-razed-satellite-photos-confirm/>

The Australian (2015). <http://www.theaustralian.com.au/news/world/the-times/jihadists-poised-to-destroy-libyas-ancient-treasures/news-story/f9e6c0a58093fb56de5e710147262793>

BBC (2017). BBC Radio 4: "Looting for Terror", transkribering av radioprogram publicerad under news.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/17_02_15_fo4_lootingforterror.pdf

Brems, P. (2009). *Blood Antiquities*", dokumentär. <http://www.journeyman.tv/?lid=59906>

Campbell (2015).

Cornwell, T. (2016). "Almost 70% of smuggled objects seized in Syria and Lebanon are fakes, antiquities chief says", *The Art Newspaper*, 2016-08-24.

DACS (2016). Data on Armed Conflict and Security (DACs).
<http://www.conflict-data.org/colow/Data-Download/index.html>

EUROPOL (2015): European Police Arrest 35 and Recover Thousands of Stolen Artefacts (Pressrelease, 28 januari 2015)

FBI (2016). United States Files Complaint Seeking Forfeiture of Antiquities Associated with the Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL) (Press Release, 15 december 2016)

FATF (2015). Financial Action Task Force (FATF). "*Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL)*", s. 16 f. Publicerad under www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/financing-of-terrorist-organisation-isil.html

Hardy, S. A. (2017). Quantitative analysis of open source data on metal detecting for cultural property: Estimation of the scale and intensity of metal detecting and the quantity of metal detected cultural goods. *Cogent Social Sciences*, 3(1).

ICOM (2017). "Red lists". <http://icom.museum/resources/red-lists-database/>

Keller, A. (2015). State Department Presentation: Documenting ISIL Antiquities Trafficking, US Department of State, Bureau of Economic and Business Affairs, Counter Threat Finance and Sanctions 2015-11-29 (transkribering). Publicerad: <http://www.state.gov/e/eb/rls/rm/2015/247610.htm>

Lundén (2004).

Ministry of State for Antiquities (2016). http://www.sca-egypt.org/eng/MR_PR.htm

Market Tracking International (MTI), Arts and Antiques Market, statistik för år 1999 publicerad under https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/183547/2001Arts2001.pdf

National Counter Terrorism Center (2016). https://www.nctc.gov/site/groups/ansar_bayt_al_maqdis.html

Parcak et al. (2016). "Satellite evidence of archaeological site looting in Egypt: 2002–2013", Volume 90 Issue 341, February 2016, pp. 188-205.

Regeringens handelssanktioner mot Irak, 2003: 2465/96
<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/utrikes--och-sakerhetspolitik/sanktioner/sanktioner-mot-irak/>

Rådets förordning (EG) nr 2465/96 av den 17 december 1996 om avbrytande av de ekonomiska och finansiella förbindelserna mellan Europeiska gemenskapen och Irak

Russell, H. (2015). Digging Out and Trafficking In: How the Destruction of Cultural Heritage Funds Terrorism. CTC (Combatting Terrorism Center at West Point) Sentinel, Vol. 8 Iss. 2, (2015), s. 14 f.f.

Shelley, L. (2014). Dirty Entanglements: Corruption, Crime and Terrorism. Cambridge University Press, s. 262 f.f.

UCDP (2016). Uppsala Conflict Data Program. <http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpregions.php?regionSelect=10-Middle%20East>

UNESCO (2011). Uttalande av UNESCO:s dåvarande Director General.
<http://whc.unesco.org/en/news/730/>

UNESCO (2014). Uttalande av Afghanistans Director General för UNESCO.
<https://en.unesco.org/news/statement-director-unesco-kabul-office-concerning-destruction-ancient-artefacts-ghazni-0>

Paris Match (2016). "Un auteur des attentats de Bruxelles impliqué dans un trafic d'objets d'art", 27 oktober 2016

Efterord

Under de senaste åren har frågor om kulturarv hamnat i fokus för världens uppmärksamhet. Daesh' omfattande och systematiska kulturarvsförstörelse i bland annat Syrien och Irak har filmats och spridits via sociala medier för att provocera och splittra. Vad som kanske är mindre känt är den illegala handel med kulturföremål som ofta följer i förstörelsens eller konfliktens fotspår. Globalt sett är denna handel omfattande och inbringar stora summor som finansierar grov organiserad brottslighet och fortsatt terrorism. Detta är något som även uppmärksammats av FN:s säkerhetsråd genom resolutionerna 2199 och 2347. Unesco som är FN:s fackorgan för utbildning, kultur, vetenskap och kommunikation ansvarar för kulturarvsarbetet på global nivå. Till stöd för arbetet finns flera legala instrument.⁷

För att kunna stoppa handeln krävs internationellt samarbete och det ställer också krav på vårt samhälle vad gäller kunskap, åtgärder och inte minst en nära samverkan mellan myndigheter, organisationer samt antik- och auktionsbranschen. Sverige är ingen en stor marknad för denna handel men vi som konsumenter och turister har ett ansvar att inte köpa olagliga kulturföremål eller kulturföremål som inte har en fastlagd proveniens och dokumentation vare sig det är i en basar på turistresan eller om det är på nätet. Som privatperson kan man göra skillnad. Tull och polis är beroende av tips, så det är av yttersta vikt att kontakta dem om man misstänker kulturarvsbrott.

Mats Djurberg
Generalsekreterare, Svenska Unescorådet

⁷ Konventionen om skydd för världens natur- och kulturarv (1972), Konventionen om åtgärder för att förhindra och förbjuda olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom (1970), Haagkonventionen om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt (1954) med två protokoll och Konventionen om skydd för kulturarv under vatten (2001).

APPENDIX I:

Bevakade söktermer/kategorier

BEVAKADE KATEGORIER

Antiken
Diverse
Etnografica
Etnografika
Forntid
Kuriosa
Mynt
Numismatik
Romarriket
Orientalica
Orientalisk konst
Samlarföremål
Övrigt

BEVAKADE SÖKTERMER

Not: En sökning med asterisk används för att bevakas alla varianter av ett ord. ”Egypt*” ger till exempel träffar på såväl ”Egypten” som ”egyptisk”.

Abbasid*
Afghan*
Antiken
Arab*
Arkeolog*
Assyri*
Baktri*
Bysant*
Centralasi*
*-dynastin

Egypt*
Elymaitisk*
Fenic*
Forn*
Fragment
Främre Orienten
Funnen
Gravfynd
Ikhanat*
*-imperiet
Irak
Islam
Jordfynd
Kalifat*
Kärl
Lergods
Liby*
Mellanöstern
Mesopotami*
Muslim*
Osmansk*
Ottomansk*
Partien
*Riket
Rom*
Sassanid*
Selukid*
Skyti*
Sultan*
Syri*
Umayyad*

APPENDIX II: Checklista fältstudie, 2017

Butikens stad:

.....

Butikens kategori:

- Generalisthandel antik
- Specialisthandel antik
- Antikmässa
- Specialistmässa

Finns fornföremål?

- Ja 1–5 5–10 10–25 25 +
- Nej

Finns fornföremål som kan antas vara från studiens valda zoner?

- Ja 1–5 5–10 10–25 25 +
- Nej

Finns fornföremål som uttalat är från studiens valda zoner?

- Ja 1–5 5–10 10–25 25 +
- Nej

Finns fornföremål som marknadsförs att vara från de historiskt geografiska områden som innefattar studiens valda zoner?

- Ja 1–5 5–10 10–25 25 +
- Nej

Markera en eller flera ursprung för föremålen:

- Syrien
- Irak
- Afghanistan
- Libyen
- Romarriket
- Bysanthinskt
- Mellanöstern/Arabiskt

Polisen

Utgivare

Polismyndigheten

Produktion

Artskydds- och kulturarvs-
brottsgruppen, NOA

Diariennr.

A061.751/2019

Upplaga

300 ex

Tryck

Polisens Tryckeri, Stockholm,
februari 2019

Grafisk form

Sinfo Yra

Foto

U.S. Department of State

